

Helge Bonset: Woordenschatverwerving

In Moer 1993:1 schrijft Van Wendel de Joode, in het kader van een onderzoekje naar de behandeling van woordenschatverwerving in vakdidactische handboeken en schoolboeken:

‘Maar ook in het onlangs verschenen *Nederlands in de basisvorming. Een praktische didactiek* (Bonset e.a. 1992) wordt aan woordverwerving niet veel aandacht geschonken; het blijft bij een vermelding van de boeken van Schijf en Taks. Van een ‘praktische didactiek’ verwacht ik meer. Met name zou men heel concreet moeten aangeven hoe een (aspirant) docent kan werken aan de woordenschatuitbreiding van zijn leerlingen’ (p. 13).

De boeken van Schijf en Taks worden in ons boek inderdaad vermeld, in het kader van het hoofdstuk *Schoolboeken* (p. 266-267). Daarnaast hebben p. 46-48 van het hoofdstuk *Lezen* betrekking op: ‘Woorden, uitdrukkingen en afkortingen begrijpen.’ Ik laat de bewuste tekst hieronder volgen, zodat Moer-lezers zelf de juistheid en geldigheid van Van Wendel de Joode’s beweringen kunnen nagaan.

Woorden, uitdrukkingen en afkortingen begrijpen

ESSENTIE WOORDEN, UITDRUKKINGEN EN AFKORTINGEN BEGRIJPEN De betekenis van een onbekend woord kan in het woordenboek op worden gezocht, maar zodra er meerdere onbekende woorden in een tekst voorkomen kost dat eigenlijk te veel tijd. In de eerste plaats moeten leerlingen dan ook leren om dóór te lezen als ze een onbekend woord in de tekst tegenkomen. Heel vaak immers wordt het woord verderop uitgelegd, of wordt het op andere wijze duidelijk uit de context. Daarbij is aandacht nodig voor de verschillende manieren om er zonder het woordenboek achter te

komen wat een woord (ongeveer) betekent. De leerlingen moeten zich leren afvragen:

- of de betekenis van het woord belangrijk is voor het begrijpen van de tekst,
- of het woord in de tekst wordt uitgelegd,
- of ze een deel van het woord misschien wel kennen,
- of de voorgaande of volgende woorden en zinnen (de context) aanwijzingen bevatten,
- of ze een omschrijving kunnen geven van het woord die goed past in de zin en de tekst.

Wat hierboven staat geldt ook voor afkortingen en voor uitdrukkingen. Aandacht voor regelmatig voorkomende uitdrukkingen en voor verschillende soorten jargon heeft de voorkeur boven het bespreken en leren van ‘spreekwoorden en gezegden’ die amper een rol spelen in het dagelijks taalgebruik.

Reclame tekst en andere advertenties lenen zich goed voor behandeling van afkortingen, in schoolboeken komen veel moeilijke woorden voor, en allerlei uitdrukkingen zijn (onder andere) te vinden in de krant.

Uitbreiding van de woordenschat in het algemeen vindt vooral plaats door veel te lezen en door te leren (moeilijke) woorden niet geïsoleerd te zien. In plaats van de contextloze oefeningen die in veel taalboeken aangeboden worden (die meer controleren dan leren) pleiten wij voor een contextgebonden benadering van woorden, bijvoorbeeld aan de hand van de vragen die hierboven genoemd zijn.

OPBOUW WOORDEN, UITDRUKKINGEN EN AFKORTINGEN Vanaf jaar 1 wordt structurele aandacht besteed aan de bovengenoemde technieken om de betekenis van een woord af te leiden. In het begin moeten teksten klassikaal gelezen worden om de leerlingen vertrouwd te maken met het zoeken naar woordbetekenissen op verschillende manieren. De leerlingen moeten een aantal keer ervaren dat ze meer weten dan ze denken. De eerste oefenteksten moeten daarom zo gekozen worden dat de context duidelijke aanwijzingen bevat voor de betekenis van moeilijke woorden. De verschillende technieken moeten afzonderlijk uitgelegd en geoefend worden, voordat de leerlingen zelfstandig kunnen bepalen hoe een betekenis het beste achterhaald kan worden. In de loop van jaar 2 moeten ze zelf met de moeilijke woorden in een tekst kunnen omgaan.

LESSUGGESTIES WOORDEN, UITDRUKKINGEN EN AFKORTINGEN

- Laat de leerlingen een tekst helemaal lezen zonder te

Peter Nieuwenhuijsen: Lezen en eenvoudig spellen

stoppen als ze iets niet snappen; laat ze woorden aanstrepen (en dus onderscheiden) die ze helemaal niet, en woorden die ze maar half kennen. Laat klassikaal een of meer woordraadtechnieken op deze woorden los; de leerlingen profiteren dan ook van elkaars kennis en inzicht.

- Geef de leerlingen bij een tekst (schriftelijke) oefeningen rond één van de genoemde technieken, bijvoorbeeld samengestelde moeilijke woorden verdelen in stukken waarvan wellicht iets bekend is.
- Laat de leerlingen zelf zinnen maken met moeilijke woorden waarvan ze de betekenis hebben achterhaald, ook als ze een woord in het woordenboek hebben opgezocht.
- Laat de leerlingen woorden omschrijven in hun eigen woorden; laat leerlingen aan elkaar uitleggen wat een woord betekent.
- Laat elke week een of meer leerlingen een woord inbrengen dat ze (buiten school of bij een ander vak) tegenkwamen en niet kenden, zo mogelijk met de zin erbij. Dit woord en de betekenis ervan worden klassikaal besproken (misschien weet een andere leerling de betekenis wel), er worden enkele zinnen mee gemaakt en het kan opgenomen worden in een 'klasse-woordenboek'.
- Oefen dit onderdeel van het leesproces met alle tekstsoorten die in de klas aan bod komen.

In zijn *Redactioneel* in *Moer* 8 van 1992 heeft Henk Lammers het onder meer over het gigantische IEA-onderzoek naar leesprestaties van scholieren in 32 landen. De Nederlandse scholieren van negen en van veertien jaar, behaalden hierbij lage scores en tot Lammers teleurstelling kwamen ons basis- en voortgezet onderwijs hierdoor weer negatief in het nieuws¹. Aanleiding tot deze reactie vormt echter niet de teleurstelling van de oud-hoofdredacteur, naar de verrassing die de volledige uitslag van het onderzoek bij mij te weeg bracht: dat nu juist de Finse leerlingen dit kampioenschap gewonnen hadden! Sinds Booij e.a.(1979) nam ik heimelijk aan dat in Finland slecht gelezen werd. Wat is het geval?

Via diverse bronnen is bij ons een onderzoek bekend geworden van de Engelsen Gaspar en Brown. Vincent van Heuven (1976) is erover begonnen, Booij e.a. citeerden hem in hun studieboek, en uiteraard heeft onlangs Molenwijk (1992)² het opnieuw opgerakeld in zijn niet geheel objectieve studie. In het onderzoek van Gaspar en Brown werden twee groepen leerlingen vergeleken, waarvan er één normaal leerde lezen, terwijl de andere groep leerde lezen via het zogeheten Initial Teaching Alphabet. Dit kan worden begrepen als een 'schrijfs- zoals-je-sprekt-spelling' van het Engels. De ITA-groep had het lezen en schrijven sneller onder de knie, maar later bleek dat de gewone groep toch superieur was: die las later sneller en scoorde hoger op begripstoetsen. De onderzoekers meenden dit te kunnen interpreteren als een gevolg van de eenvoudige schrijfwijze: wie zo leert lezen, leert niet verder kijken dan zijn neus lang is. (Opvallend genoeg keert dit beeld in alle bronnen terug; het vat samen met dat de leerlingen maar één te-